



NATIONAL SCHOOL CERTIFICATE

KREOL MORISIEN

Specimen Paper 2: Reading

NSC 670

For first examination in October/November 2023

INSERT

1 hour 45 Minutes

READ THESE INSTRUCTIONS FIRST

The insert contains the two reading passages, Text A and Text B.

For Text A, a glossary is provided on the last page of this document.

This document consists of **4** printed pages.

[Turn over

Text A: Sanzman Klimatik

1. Sanzman klimatik, se pli gran defi ki limanite pe bizin afronte azordi. Linpak sanzman klimatik pe fer li resanti antie lemond. Si pa pran bann aksion drastik aster-la mem, li pou vinn pli difisil pou adapte avek so linpak plitar. Ki ete sanzman klimatik? Dapre *United Nations*, sanzman klimatik se sa fenomenn kot klima Later pe sanze aköz aktivite imin. Aköz resofman Later, latmosfer ek bann losean pe vinn pli so, nivo lamer pe ogmante, ek letan pe vinn plis extrem. 5
2. Ena plizier rezon kifer Later so klima pe sanze. Premie rezon, se bann faktor natirel, kouma bann eripsion volkanik ouswa mem bann sanzman dan kantite lenerzi soler ki soley prodwir. Me bann faktor natirel pa explik seki nou pe trouve azordi. Tou siantis dakor ki klima Later pe sanze aköz bann aktivite imin ki pe koz resofman latmosfer. Sa resofman-la, li arive aköz enn prosesis ki apel lefe gaz avek efe-de-ser¹. Bann gaz avek efe-de-ser², se bann gaz ki gard saler dan latmosfer Later ek ki resof ler ek lamer. De gaz avek efe-de-ser ki bien komin, se dioxid karbonn³ ek metann⁴. 10
3. Koz prinsipal prodiksion bann gaz avek efe-de-ser par aktivite imin, se depandans bann pei lor bann sours lenerzi fosil⁵ kouma sarbon depi bann minn⁶, petrol ek gaz. Servi sa bann lenerzi fosil la sirtou dan prodiksion kouran ek pou sofaz. Plis ki 40% gaz avek efe-de-ser dan latmosfer prodwir pandan prodiksion kouran. Bann lizinn sirtou konsom boukou kouran ki vinn depi bann lenerzi fosil. Prodiksion agrikol enn lot sours inportan resofman Later. Bann zanimo kouma vas, mouton ek koson, ki dimounn elve pou manze, prodwir enn gran kantite metann. Bann teknik agrikol modern ousi servi boukou fertilizan ki larg bann gran kantite gaz avek efe-de-ser dan latmosfer. Enn lot aktivite imin ki kontribie boukou dan sanzman klimatik se transpor. Bann veikil ek avion servi boukou lesans ek mazout, ek sa prodwir enn gran kantite gaz avek efe-de-ser. Sa bann gaz-la res dan latmosfer boukou letan ek anpir sitiasion resofman Later. 15 20
4. Li inportan dimounn realize ki sanzman klimatik ena bann konsekans bien grav pou nou tou. Premie konsekans mazer ki resofman Later ena, li lor kouvertir lanez⁷ dan Pol Nor. Aköz tanperatir pe ogmante, sa kouvertir lanez la pe fonn. Sa fer ki bann zanimo kouma lours poler nepli ena plas pou viv ek kapav disparet. Enn lot konsekans grav kan kouvertir lanez fonn, se ki nivo lamer monte. Bann lil kouma Moris, Sesel ek Maldiv pou bien afekte par sa. Kan nivo lamer monte, lakot ek laplaz andomaze. Sa ena enn gro linpak lor lindistri tourism dan sa bann pei-la, ek zot lekonomi afekte. Kan nivo lamer monte, bann kominote peser ousi afekte parski bann stok pwason dan lamer pou diminie. Sanzman klimatik, li ousi ena enn linpak konsiderab lor nou sekirite alimanter. Kan tanperatir deregle, gagn plis lasesres ek inondasion, ki fer ki li vinn boukou pli difisil prodwir legim ek frwi. Nou pou ousi gagn bann evennman meteorolojik pli extrem ki avan. Pou gagn boukou plis lapli toransiel ek bann siklonn pli violan. Tousala met lavi dimounn ek infrastriktir an danze. 25 30
5. Erezman, ena boukou zafer ki kapav fer pou minimiz bann lefe sanzman klimatik. Tou dimounn bizin fer enn zefor pou redwir zot lanprint karbonn⁸. Lanprint karbonn, se term ki servi pou dekrir kantite gaz avek efe-de-ser enn dimounn prodwir par so bann aktivite kotidien. Par exanp, nou tou bizin marse ouswa servi bisiklet olie servi loto kan nou vwayaz ti distans. Otan ki posib, nou bizin servi transpor piblik kouma metro ek bis. Li ousi inportan ki nou diminie nou konsomasion kouran – tengn lalimier kan nou sorti dan enn lasam ek pa les bann laparey elektrik alime pou nanye. Tou fami bizin ankouraze servi sof-o-soler ek bann lanpoul LED. O nivo global, bann *leader* mondial finn tom dakor pou limit ogmantasion dan tanperatir global ziska 1.5 degre Celsius ek pe pran mezir ki bizin pou reisi fer sa. 35 40
6. Dan boukou pei, bann zenn finn angaz zot, atraver bann mouvman kouma *Fridays for Future*, *Greenpeace* ek *Extinction Rebellion*, pou sey konbat sanzman klimatik. Fitir limanite depann boukou lor kouma nou pou zer sa problem-la. Nou bizin azir, ek nou bizin azir vit.

Text B: Tigann

Sa pasaz-la rakont enn evennman dan lavi Tigann, enn zenn tifi ki retrouv li dan enn kouvan.

1. Depi de mwa parla, nou pe res isi dan kouvan. Koumadir mo pe viv dan enn rev eveye. Isi, nou antoure avek zanfana. Bizin okip zot, bengn zot, donn zot manze, fer zot dormi. Depi bien lontan mo pa finn santi mwa epanwi koumsa. Mo santi mwa lib. Mo kapav manze, bwar, zve avek mo zanfana kantite mo anvi. Mo nepli anvi plore pou tir mo lapenn, parski isi, mo pena lapenn. Mo leker kler.
2. Dan mo ti bizin pe abandonn mo ti-baba, mo finn gagn plin ankor pou mo okipe. Pa zanfana ki manke isi pou okipe, e zot montre ou zot lafeksion, zot lamour. Sa santiman lamour-la, ranpli leker kouma barlizour leve. Letan enn par enn zot leve, sakenn montre so pli zoli sourir. An-dernie, letan mo get mo ti-baba ouver so lizie, riy ar mwa, mo leker mama bwi ar kontantman. Pena pli zoli santiman ki leve koumsa toulezour.
3. Pli zoli ankor, mo finn retrouv David. Pena enn segonn ki nou pase san nou kamarad. Nou'nn kole ansam kouma de lema. Lanwit-lizour, preske tou zafer nou fer ansam, plis ki ser ek frer. Maser mem riy nou parfwa, telman nou inseparab. Koumadir, nou ti bizin ratrap letan ki nou pa finn zwenn, depi premie fwa nou ti zwenn dan borlamer. Sa zour-la ti premie zour ki mo'nn trouv li.
4. Dan lespas de-trwa mwa, li'nn fer mwa dekouver lamizik. Avek li, mo finn al dekouver enn lemond ki mo pa ti ankor trouve. Mo'nn zwenn boukou dimounn; ki so zenn, ki so vie. David ti enn garson bien karismatik. Li ti fer kamarad ek tou dimounn; li pa ti get kouler, sipa relizion. Ar li, mo finn kone ki ete mars dan lerb pienen lor kolinn Candos, dan laroze, pou get soley leve. Respir enn lot ler, viv dan enn lot lemond. Nou lemond. Mo ti espere ki sa res touletan koumsa.
5. Enn gramatin, kan mo leve, mo trouv koumadir laport kouvan pa'nn bien ferme. Kouma kapav? Mo kone mo'nn bien ferm laport avan mo al dormi. Si enn kikenn ti sorti ousi gramatin, mo ti ava tande. Mo kalkile mem. Pou mo pli sir, mo leve, mo al gete. Vremem, laport ti ouver enn ti bout. Mo trap pwanie laport, mo ouver. Mo leker ti kapav arete.
6. Devan laport kouvan, ti ena enn zoli ti koufin vakwa. Ladan, enn tibout baba. Kisann-la ti'nn bien kapav vinn abandonn so ti-baba isi, boner koumsa, dan sa freser-la? Mo pran koufin-la, mo poz li lor latab salon. Enn zoli ti-baba ti pe dormi ladan. Mo poz koufin trankil, mo galoupe mo kriye David. Setaki, degaze, vites-vites, kas somey maser. Ti-moman, nou tou ti dan salon anba.
"Kot to'nn trouv li Tigann?"
"Li ti la, dan bor laport, dan sa koufin-la!"
Setaki ti pe poz mwa tou kalite kestion lor sa ti-baba-la. Ki mo ti kapav dir deplis? Mo finn zis ramas li dan bor laport.
7. Apre enn timama, maser koste, li vers lor koufin, li vir ti-baba-la dousman, li get bien. Pangar, enn kikenn finn les enn ti mo dan koufin pou explik sa aksion-la, ouswa pou donn enn nom sa zanfana-la. Manier mo ti pe get zot, koumadir premie fwa enn kiksoz koumsa arive dan kouvan. Dan vire, li trouv enn ti papie dan lame sa tibout baba-la. Mesaz-la dir: "Maser, pardonn mwa seki mo pe fer. Mo pa kapav gard sa ti-baba-la ar mwa. Mo pena lot swa. Mo kone zis ou tousel pou kapav pran swin mo zanfana. Mo espere mo zanfana pou ena enn lavenir meyer avek ou. Sel faver mo demann ou, apel li Maya. Mo'nn atas enn lasenn lor dan so likou. Samem souvenir mo kapav kit avek li. Mo kone ou leker, enn leker mama mem. Vey lor li, mo siplye ou."
8. Maser pran sa tibout baba-la dan so lebra. Enn piti fek ne. Li balans-balanse, li koumans sant *Mo pase larivier Tanie*. Mo santi mo leker sere. Larm koumans monte dan mo lizie. Koumadir enn fristrasion ki mo ti'nn anter dan pli profon mo memwar, ti pe remonte. Enn douler ki mo ti'nn pran letan pou bliye...

Glossary for Text A

1	lefe gaz avek efe-de-ser	<i>greenhouse effect</i>
2	gaz avek efe-de-ser	<i>greenhouse gas</i>
3	dioxid karbonn	<i>carbon dioxide</i>
4	metann	<i>methane</i>
5.	(sours) lenerzi fosil	<i>fossil fuels</i>
6	sarbon depi bann minn	<i>coal</i>
7	kouvertir lanez	<i>ice caps</i>
8	lanprint karbonn	<i>carbon footprint</i>

Copyright Acknowledgments:

Text A: Various sources, including:

- *Gid Sitwayen pour Sanzman Klima dan Sesel*; [Gid Sitwayen pour SANZMAN KLIMA dan Sesel paz par paz 2020.cdr \(seyccat.org\)](#); and
- *Fayit Konferans Cop 27; Revi Lalit 149; Desam 2022*; [Revi 149 pu web.indd \(lalitmauritius.org\)](#)

Text B: Melanie Pérès; *Tigann, Traverse enn fam dan divan kontrèr*; Creole Speaking Union; 2016